

1 2007

33к

Жыр
жауһары

Қасым
АМАНЖОЛОВ

Дарига, сол қыз

RARITY

PUBLISHING
COMPANY LTD

Қасым Аманжолов

Дарига, сол қыз

Өлеңдер мен поэмалар

Алматы
«Раритет»
2006

ΕΠΙΟΧΗΜΑ ΜΙΩΣΑ

Το φως, οι νύχτες

Жыр
жаулары

Қасым
АМАНЖОЛОВ

Дарига, сол қыз

Өлеңдер мен поэмалар

RARITY

R

PUBLISHING
COMPANY Ltd

ББК 84(5Каз)7-5

A52

Қазақстан Республикасы Мәдениет және ақпарат министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитетінің «Әлеуметтік маңызды
әдебиет түрлерін әзірлеу және шығару»
бағдарламасы бойынша шығарылды

Серия 2002 жылдан бастап шығарылып келеді

Серияның негізін салған *З.Серікқалиұлы*
Көркем безендірмесі негізін салған *А.Тіленшиев*

Аманжолов Қ.

A52 **Дариға, сол қыз: Өлеңдер мен поэмалар/Құраст.**
Е.Дүйсенбайұлы. — Алматы: Раритет, 2006. — 256 бет. —
«Алтын қор» кітапханасы.

ISBN 9965-770-23-9

«Өртке тиген дауылдай» өршіл поэзиясымен тұтас бір өрлеу дәуірін бастап берген Қасым ақындығының қазақ өлеңіне тигізіп келе жатқан қайыр-шарапатын қазір де сезінуге болады.

Оның ұсынылып отырған кітабына «өнер табу, өр табу мақсатымен» (өз сөзі) адал жолда алғаусыз ізденіп тапқан асылдары жинақталды.

ББК 84(5Каз)7-5

A 4702250201—20
413(05)—06

ISBN 9965-770-23-9

© «Раритет» БК, 2006
© Безендірген Б. Серікбай, 2006

ҚАС ЖҮЙРІК ҚАСЫМ АҚЫН

Кәне, кез келген ұлттың жүріп өткен жолының сүрлеу-соқпағына назар аударалықшы. Біз сонда оның әр жылы тұтас бір кезеңге бергісіз, әр кезеңі тұтас бір дәуірге татитын биік-биік белестерін көрер едік қой. Иә, қандай да бір қайсар, өжет халықтың өзегіндегі от жалынын өшіріп, жігерін құм қылып, жан дүниесін қан қақсататын қатыгез, қатал заман қаһарға мініп, қылышынан қан тамып тұрғанда дүниеге келген құдіреттей әрбір талант әлгі адыра қалғыр сұм заманға лажсыз қызмет істеп, тозақ пен азапта жүріп те халқының рухын көтеріп, абыройын асқақтатып баққаны белгілі. Абайдан кейін қазақ поэзиясына келген қай ақын да, ол мейлі Бейімбет пе, Шәкәрім бе, Ілияс па, Мағжан ба, солардың кез келгені өздері өмір кешкен қатал кездің қанқасап заманына тағдыры душар кеп, Асқар Сүлейменовтың сөзімен айтқанда, «тоғыз грамм қорғасын бәрінің түбіне жетті». Осы уақытта әдебиеттің есігін енді ашып, өзіндік үні мен қолтаңбасын енді-енді таныта бастаған ақын-жазушылардың пешенесіне бұйырған ауыр тағдыры шынымен-ақ аянышты еді. Алдына қараса, үлгі-өнеге көрсететін жанашыр ағаларының бәрі «ұлтшыл», бәрі «халық жауы» атанып, бәрі-бәрі жапонның немесе германның шпионы болыпты-мыс, сосын шетінен ұсталып, шетінен атылып кетіпті. Ал артына қараса, әдебиетте жаңа сөз айтатын жалынды жас толқын қырқа астынан әлі қара көрсете қойған жоқ-ты.

Қазақ халқының үлкен ақыны, аяулы перзенті Қасым Аманжолов та дәл осындай шаш ал десе, бас алатын қанқасап заманның тұсына тура келсе де, бірақ бар кездің бәрінде замана ағымының ыңғайымен жүре бермей, қайсар таланттың қаламынан отты жыр туғанын білеміз.

Соны ол өз сөзімен де пәтуалап: «Ышқына соққан дауылға Құмартушы ем жасымда», — деп ашық айтады.

Ал ғасырлар бойы атадан балаға мирас болып, әр ұрпақтың кіндік қаны тамған туған жердің тұтастығы, елінің елдігі мен ар-намысы-

ның жыртысын жыртып, арпаласып өткен ақын-жыраулар поэзиясының қайсар да, қайратты да рухы қас жүйрік Қасым ақынның ақберен жырларынан қайта көрініс тапты. Ол поэзиядағы сұлулық пен сезімнің кір шалмаған шынайы тазалығын, ойдың әрі соны, әрі тереңдігін, қазақ жырының рухын тағы бір биік белеске көтеріп тастады. Мағжан, Ілияс, Бернияздардан кейін поэзияда бояуы сұйылып бара жатқан ұлттық тіл, ұлтымыздың тілі қайран Қасым өлеңдерінде күн шалған қырауылдың қанатындай құлпырып, түрлене түсті.

*Шаганның бойы көк шалғын,
Шалқамнан жатқам шаңқай түс.
Гүл болып менің құшағым,
Кеудеме қонған бұлбұл құс.*

(«Орал»)

Осы шумақтың бастапқы екі-ақ жолын алып қараңызшы: ұлттық рух дейсіз бе, баяғы жыршы-жыраулар дәстүрі дейсіз бе, әсем табиғат көрінісі дейсіз бе, сезімтал жүректі шым еткізер тәтті бір сәтті тап баса білу дейсіз бе, Құдай-ау, соның бәрі осы екі-ақ жолға сыйып тұр.

Қасым поэзиясын, тіпті, оның, жасыратыны жоқ, өкініші мен өксігі мол өмірін оймен шолып отырып, осы бір өлең-ғұмырдың бұлт жамылып, қар төсенген қанды майдан тақырыбына арналған, бір жағынан, дұшпанға деген ашу-ызаға, бір жағынан, ертеңгі күнге деген үзілмес үмітке толы жалынды жырларын қай кезең, қай заманда да көзге ілмей, орағытып өту мүмкін емес еді ғой. Біз неге, қалайша сол ақиық ақын арамыздан кеткесін елейтін жердің өзінде елемегенсіміз? Ашығын айтсақ, сол қанқасап қаралы жылдардың, өмір мен өлім бетпе-бет келген қып-қызыл ұрыстың үрейлі суретін, сол қызыл қырғында, қан кешкен ұрыста өмір үшін, Отан үшін жаумен жағаласқа, жанталасқа түскен жауынгер бейнесін, оның аппақ пәкізат арманы мен ұрзада сезімінің серпіліс, сілкінісін таза да табиғи қалпында дәл Қасымша қапысыз суреттеген ақындар қазақ әдебиетінде кем де кем.

Мәселен, Қасымның бір ғана «Дарига, сол қыз» атты өлеңін алып қараңызшы:

*Өңімде ме еді, түсімде ме еді,
Көріп ем ғой бір армандай қызды...
Бір нәзік сәуле күлімдеп еді,
Сурапыл соғыс соқты да бұзды.
Сапырды дауыл, тебіренді теңіз,
Тулады толқын, шайқалды шың-күз...
Қып-қызыл өрттің ішінде жүрміз,
Қайда екен, қайда, дарига, сол қыз?!*

Өлең ырағынан гажайып бір әсерлі әуен естігендей болып, жүректің әлдебір нәзік сұлу шырақтары діріл қаққандай күйді сезінесіз. Көз алдыңызда сұрапыл соғыс, тулаған толқын, аласапыран әлем. Осындағы бүкіл оқиғаны өз басыңыздан кешіргендей халге түсесіз.

Тіпті өлеңнің әр жолында қайталанбас образ жатқан жоқ па?!

Енді, сол қып-қызыл өрттің ішінде жаумен жағаласқан жауынгердің жадынан бір нәзік сәуледей күлімдеген сүйікті қыз бейнесі неге кетпейді? Өйткені онда ақынның орындалмай кеткен арманы, көңіл көкжиегін керемет сиқырымен баурайтын әдемі сағынышы жатыр. Ақын махаббатының сертінен таймайтын адалдығына, жанының пәктігіне, жүрегінің тазалығына өлеңді оқығанда шын сенесіз.

*Оқ тиді келіп, қайратым кеміп,
Барамын сөніп, келмейді өлгім!
Тұғандай сол қыз жанымға келіп,
Талпына берді қайран жас көңілім.
Барамын сөніп, барамын сөніп,
Жұтар ма мені мына сұм соғыс.
Арманым бар ма өлсем бір көріп,
Қайда екен, қайда, дарига, сол қыз?!*

Осы өлең жолдарында иненің жасуындай бір жасанды мінез бар ма?.. Егер осы жерде Қасым кейбір ақындарша өлімнен қорықпайтындығын, сүйікті қызы үшін жанын қиюға даяр екендігін айттып көлгірсіп, көпіре шалқыса, өлең бүкіл шынайылық табиғатынан айрылар еді. Жоқ, Қасым ақын дәл осы жерде сұм соғыстан, арманына бір жолықтырмай алып кетуі мүмкін ажалдан қорқады. Ажал сағаты тақағанда, адам баласы дүниедегі ең сүйікті жанын есіне алатындығын да ақын дәл байқаған.

Немесе:

*Сен — фашиссіз, мен — қазақпын,
Сен айтқандай «азиатпын».
Сен аспаннан жұлдыз қақтың,
Мен далада түіе бақтым.*

Әлгінде айтқанымыздай, жауынгердің, қазақ жауынгерінің бейнесі де, жүректің кекті зілі де, тіпті өмірдің алмағайып қайшылығы да осы төрт-ақ жолда жатқан жоқ па?!

Әрине, ақынның соғыс тақырыбына арнап жазған жырларын әңгімеге арқау еткенде, оның «Абдолла» поэмасына тоқталмау мүмкін емес. Дегенмен, біз бұл жерде осы поэмаға алғаш лебіз айтқан атақты жазушы Ғабит Мүсірепов екенін ғана еске салып өткіміз келеді. Ол өзінің «Майданнан соққан жаңа леп» атты

мақаласында осы шығарманың басты-басты ерекшеліктеріне тоқтала келіп: «Қазақ әдебиетінде Қасымның ағасы да бар, інісі де бар, құрдасы да бар. Солардың ішінен Отан соғысының тақырыбына жазамын деушілердің бәріне де «Абдолла» жаңа бір қырқаны меңзейді. Жаңа тақырыпты жақсылап жазайық дейді. Қасымның ең бір жете ұғынатын жақсы ойы осында. Қасым поэмасын жете ұғынғың келсе, мұнда көп нәрсенің дұрыс бейнесі көрсетілген. Сонымен бірге сол бейнелерді қалай көрсету керектігін де анықтап кетеді», — деген еді.

Ақынның поэзия айдынында балықтай жүзіп, өлең өлкесінде өзін еркін сезінуі — әлемдік әдебиетті де әжептәуір білгендігінің арқасы. Ақын поэзиясын ыждаһаттылықпен зерделеген оқырман оның жырларынан Шығыстың өлең үлгілерін де, Батыс мәдениетінің үрдістерін де байқай алады.

*Сен болсаң нулы жердің қызыл гүлі,
Болар ем сахараның мен бұлбұлы.
Қонақтай гүл жанында рахат тауып,
Гүл құшып, сайрап едім күні-түні...*

Шамасы, Низамидің «Ләйлі — Мәжнүн» поэмасын аударуының ықпалы болса керек, бұл өлеңінен Шығыс әдебиетінің әсері байқалады. Өлеңдегі теңеулердің қолданылуы ыңғайы, берілу тәсілі парсы әдебиетінде жиі кездесетінін айта кетудің артықтығы жоқ.

Иә, ақын Қасым Аманжолов дүниеден ерте озды. Пешенесіне бұйырған азгантай ғана ғұмырының ішінде қазақ әдебиетінің кемелденуі үшін оның сіңірген еңбегі көл-көсір. Ол дауылды дәуірде туып, қанды майданда жүрсе де, қазақтың рухы үшін күресіп, қазақтың рухы үшін арпалысып, өз жүрегінің жалынына өртенумен болды.

Ақырында қатал тағдыр аяулы ақынымызды ортамыздан ерте әкетті. Жә, амал не?

*Шарлаған жолым жатыр жер бетінде,
Көрінер көлеңкесі келбетімде.
Қай жерде үзілерсің, қайран сапар,
Түйін боп өмірімнің бір шетінде.*

Қасым! Қайран Қасым! Осы өлең жолдарын жазған кезде өзінің мына опасыз жалғанда көп тұрақтамай, жарқ етіп өте шығарын білді ме екен?.. Әрине, білді. Нағыз ақын да ұлы құдірет иесі емес пе, сондықтан оның сезімтал жүрегі қысқа жібi күрмеуге келмей, соңғы кезде ауруы әбден меңдеген ғұмырының қай күні үзілерін, дәм-тұзының қай күні таусыларын сезген сияқты. Әйтпесе, ақынның әрі қарай:

*Сен неткен бақытты едің, келер ұрпақ,
Қараймын елесіңе мен таңырқап.
Жаңғыртып жер сарайын сен келгенде,
Көрпемді мен жатармын қырда қымтап, —*

*деп егіліп сыр толғап, ақтық сөзін ағынан ақтарыла айтып,
құдіретті қаламнан туған жыр жолдарының көзіңнен жас тамы-
зуы соны айғақтап тұрған жоқ па!*

*Жасыратыны жоқ, кейінгі жылдары Қасымның атын атап,
бүгінгі ұрпаққа үлгі-өнеге етіп ұсынуды ұмытып барамыз. Бәлкім,
бұл біздің өнерде де ұсақталып бара жатқандығымыздың бір көрінісі
шығар...*

*Және бір есте ұстай жүретін мәселе Қасым ақын қазынасын
ардақтаушылардың бәрін де толғантуы тиіс. Ол — түпнұсқа мәтін
жайы. Өкінішке орай, осы тұрғыда оның шығармашылығын зерт-
теп атақ-абырой алған жеке тұлғалар тарапынан да, әдебиет
институты тарапынан да бұл тұрғыда ешқандай ғылыми-
текстологиялық жұмыс өрістемей келеді. Сондықтан белгілі бір
туындыларының өзінде әр басылымы сайын ала-құлалық, әртүрлі
қате оралымдар орын алғалы қашан!*

*Мысалы, «Өлмес өмір өлеңі» аталатын толғау бұрынғы басы-
лымдардың барлығында «Ез тірліктен ер өлім артық екен дер едім»
боп, екі-ақ жолмен басталатын-ды. Ақынның 90 жылдығына ар-
нап шығарған үш томдықтың бірінші кітабында (баспасы белгісіз,
Алматы — 2001 ж.) бұған «Шіркін, тірлік жақсы ғой, түсірмесең
беделін» деген екі жол қосылыпты. Бәлкім, қолжазба нұсқасында
мұндай текст бар болса да, тым осалдау көріп, оны көзі тірісінде
автор да, құрастырушы Ғафу Қайырбеков ағамыз да қоспаған
шығар... Ал өрескел қателіктер: ауысып түскен немесе өзгеше
«өңделген» жерлер әсіресе әйгілі «Абдолла» поэмасында мол ұшыра-
сады. Бір дастан мәтінінің, қанша басылым жарық көрсе, сонша
рет әртүрлі текст иеленуі (жекелеген жолдарының) ақылға сый-
майды. Бір ғана мысал:*

*«Ашулы жел ащы даусы
Тұндырғандай жау құлағын.
Сол аймақтың әрбір тасы
Үшқандай ед құс боп көкке».
(2001 жылғы басылым, 1-том, 289-б.)*

*«Ашулы жел ащы даусы
Тұндырғандай жау құлағын.
Сол аймақтың әрбір тасы
Күйретердей жау қамалын...».
(«Жазушы», 1977)*

Біздіңше, бұл екі нұсқаны да ескере отырып, кейін автор өзі түзеткен, бәлкім, құрастырушылар үлкен жауапкершілікпен жөндеп жіберген болар, алғашқы басылымдарды салыстырғаны абзал. Ертеректегі оқулықтарда «темір гүрзі қақтап отқа», «суын алып қашты өзендер» секілді жолдар болушы еді. Кейініректегілерінде «темір, болат қақтап отқа», «буырқанып тасты өзендер» болып жүр...

Қысқасы, осы тұрғыда ойланар, айтар сөз көп. Қасым Аманжолов сынды ұлы ақын мұрасына асқан жауапкершілікпен қарауымыз керек. Кез келген «жаңадан табыланды», «бұрын жарияланбағанды» қоса салмас бұрын (бұл академиялық-ғылыми басылымының шаруасы ғой!), «жүз ойланып, мың толғанған» жөн. Мына ұсынылып отырған таңдамалы томдықты сол үлкен тірліктің басы дейік.

Амангелді КЕҢШІЛІКҰЛЫ

ӨЛЕҢДЕР

ОРАМАЛ

(Романс)

Айнымасқа серттескем,
Айғағым бұл орамал.
Орамалға, тілесен,
Жүрегімді орап ал.

Кіршіксіз ақ орамал,
Көз жасыммен жуғанмын.
Жаным сендік, қабыл ал,
Бір сен үшін туғанмын.

Жаудан елін қорғауға,
Жарым, кетіп барасың.
Бөлкім, жарар орауға
Білегіңнің жарасын.

Бөлкім, осы орамал
Қызыл қанға боялар.
Жанға тисе жат хабар,
Жарың шошып оянар.

Отан үшін, сен үшін
Тілеп, ұшып барармын.
Аралармын тау ішін,
Сені іздеп табармын.

Қаның жүкқан орамал
Сонда бізге ту болар.
Орамалда бір сыр бар,
Кейінгіге жыр болар.

1 шілде, 1940.

ӨТЕДІ КҮНДЕР

(Тарас Шевченкодан)

Өтеді күндер, өтеді түндер,
Өтеді жазым зымырап.
Соғады дауыл, солады гүлдер,
Сарғаяды жапырақ.

Ой ұйқыда, жүрегім жым-жырт,
Сөнеді көздің жанары.
Бәрі ұйқыда жатыр ғой мүлгіп,
Тірліктің жоқ еш хабары.

Осынау жарық дүниеде
Бармын ба мен, — білмеймін.
Қаңғалақтап жүрмін бе әлде,
Жыламаймын, күлмеймін.

Сыбағам қайда, сыбағам?
Жоқ па, сірә, ешқандай?!
Жақсылық менен аясаң,
Жамандық бер, а Құдай!

Берме ұйқы кезбе жанға,
Жүрегі бос қатпасын.
Ұсап сұрсыз қу томарға
Бұл дүниеде жатпасын.

Берші өмір, бер махаббат,
Жүрекпен сүйсін адамды.
Ол болмаса, етіп талақ,
Өртесін мына жалғанды.

Қандай қиын қаза тапсаң
Тар қапаста, зынданда.
Еркіндікте ұйықтап қалсаң,
Қиынырақ одан да.

Ұйықтап өтсең өмірінде,
Ұйқың ешбір қанбаса,
Тірлігің не, өлгенің не,
Ешбір ізің қалмаса.

1940.

* * *

Ғашық едім, қайтейін,
Кеттің аулақ алыстап.
Айтып-айтпай не дейін,
Жоқ қой енді табыспақ.

Жүрекке арман орнады,
Қосыла алмай, көп жылап.
Тілегенім болмады,
Сол батады-ау жалғыз-ақ.

Қайда жүрсең, аман бол,
Өміріңді тілеймін.
Сенен басқа, сертім сол,
Ешбір жанды сүймеймін.

Ашу, ыза аралас
Ренжіткен болсам сені егер,
Өкпелеме, жарамас,
Бір кінәмді кеше гөр.

Ғашық едім, қайтейін,
Оны білер жан қайда?
Арманда боп өтейін,
Армансыз боп не пайда.

Жалғыз ғана тілегім:
Көкірегімнен кетсін мұз,
Жылып қалсын жүрегім,
Ақтық рет бір сүйгіз.

10 сәуір, 1940.

* * *

Домбырамда бір күй бар тартылмаған,
Көңілімде бір сыр бар айтылмаған.
Күйімді де сырымды сыйлар едім,
Жаным сүйер жар болсаң жарқылдаған.

Шабыт таппай жас сұңқар саңқылдар ма,
Нұр шалмаса, ақ алмас жарқылдар ма?
Сол секілді менің де көңілімнің
Нұр сәулесі, шабыты сүйген жарда.

Өмір өлке болғанда, мен бір айдын,
Алтын нұры төгілген күн мен айдың.
Аққудайын айдынға қонар күні
Болар ма екен құмартқан қалқатайдың!

Сонда күйдің пернесін басар едім,
Сақтап келген сырымды ашар едім.
Сүйген сәулем — серігі жас жанымның,
Сеніменен мәңгілік жасар едім.

Алматы, 1938.

СҰЛТАНМАХМҰТ ТУРАЛЫ БАЛЛАДА

Бауырында Баянаулы жалғыз қорған,
Қиырдан жолаушыға аңыз болған.
Күзетіп күндіз бүркіт, таңда бұлбұл,
Түн болса, тұғыр етіп байғыз қонған.

Тыным ап сол қорғанда тұрған жым-жырт,
Жамылып жиырма жылды жатыр Махмұт.
Күндердің күнінде бір сол молаға
Керісіп келе жатты екі жігіт.

Молаға екі жігіт келіп жетті,
Біреуі ақын еді от жүректі.
Сұлтанның қабіріне гүл орнатып,
Көзінен жас домалап, тауап етті.

Мелшиіп тұрды анадай екіншісі,
Әруактай мола кезген сүп-сүр түсі.
Ербеңдеп кең дүниеде жүрген біреу,
Болғанмен сырты күмбез, қуыс іші.

Жамандап өлген жанды кәсіп еткен,
Өлгеннің сыбағасын нәсіп еткен.
Ақынның моласынан бір мін тауып,
Жамандап қайтуға оның есі кеткен.

Жол бойы екі жігіт көп ұрысқан,
Мейірімсіз бір-біріне болған дұшпан.
Елсізді елеуретіп айтысты кеп,
Ұялмай тауда аңнан, көлде құстан.

Бірі айтты:— Сұлтанмахмұт тірі, — деді, —
Мөңгілік өлмес жанның бірі, — деді.—
Қазақтың кең даласын аралап жүр,
Өзіндей өжет оның жыры, — деді.

Бірі айтты:— Қателеспе, өлген, — деді. —
Жырын да, өзін де оның көмген, — деді. —
Болған соң өзі дұшпан, сөзі арам,
Тарихқа жазып солай бергем, — деді.

Жанжалы екеуінің кетті қызып,
Аң қарап, құстар ұшып, етті қызық.
Дүбірі екеуінің жер сілкіктіп,
Соғысты бір-бірінің аузын бұзып.

Толқып су, дүрілдеп тау, қалшылдап тас,
Сұрапыл қабір басы болды айқас.
Жыртылған жаға мен жең желге ұшып,
Бұлттай боп бұрқырады жұлынған шаш.

Ғажайып күн күркіреп, етті жалт-жұлт,
Қабірдің бет тактайы сынды сарт-сұрт.
От шашып екі көзден, «тоқтандар» деп,
Бейіттен шыға келді Сұлтанмахмұт.

Екеуі тұра қалды есі кетіп,
Мұздай боп тұла бойы дір-дір етіп.
Қорыққанын екеуінің білгеннен соң,
Сұлтекең амандасты жайлап жетіп:

— Жігіттер, қош келдіңдер, жоғарылат,
Рахмет, ұмытпапсыз, ер-азамат.
Қабірді жай қақсаңдар, шығамын ғой,
Жанжалыңыз азырақ болды-ау ағат.

Жас ақын Махмұтқа айтты сырын,
Жолдасы өсек айтып жүргендігін.
Сұлтекең сабырлы оймен тындап болып,
Мырс етіп бір күлді де, деді:— Інім!

Өлгем жоқ, иланыңдар, шынымды айтам,
Өлді деп айта берсін кейбір сайтан.
Жүр, баста, жазушылар Союзынан
Мүшелік билетімді алып қайтам.

Сен жігіт, өсек айтып жүргенше құр,
Моламды мен қайтқанша күзете тұр! —
Деді де қолтықтап ап жас ақынды,
Сұлтекең жүріп кетті шырқатып жыр.

20 мамыр, 1940.

ЭКСПРОМТ

Аты шулы шығып тұр
Қасым деген бір ақын!
Киіп-жарып, басып жүр,
Болды-ау мынау қыратын!
Шығып тұр ғой бұ күнде
Қасым деген бір ақын.
Осы болар түбінде
Енелерінді ұратын!

КҮЛЕМІН ДЕ ЖЫЛАЙМЫН

Күлемін де жылаймын,
Жылаймын да күлемін.
Неге ғана бұлаймын, —
Өзім ғана білемін.

Өкінбеймін өмірге
Босқа келген екем деп.
Өкінемін бір күнде
Түк бітірмей кетем деп.

Мен сүйемін өмірді,
Құшақтаймын жарымдай.
Бірде болам көңілді,
Бірде тұрман қайғырмай.

Білмеген жан өлерін
Қайтіп сүйер өмірді?
Білмей қайғы келерін,
Қайтіп болар көңілді?

Дәл осыны түсінбес
Адамдар бар, не шара!
Іші қуыс, сырты мес,
Тас бауырлы бишара.

— Жылама сен, күл, — дейді,
Күлсем, және сенбейді.
Қара тер боп тергейді,
— Неге күлдің сен? — дейді.

Күле білмес қуыршақ
Жылай білмес, — ақиқат.
Күлсек, яки қайғырсақ,
Бәрі болар оған жат.

Ол сорлының ойынша,
Даурығумен күн өтсін.
Бар арманы — тойынса,
Құлқын үшін күнелтсін.

Бас көтерсе төсектен,
Өз үйіне сыймайды.
Дүниедегі өсектен
Дым қалдырмай жинайды.

Ішкенге мас, жесе тоқ,
Құр даурығу, бос ыржаң, —
Қуаныш жоқ, қайғы жоқ,
Неткен сонша сорлы жан.

Осындай дос көргенде,
Қайтіп қана шыдарсың.
Ойлап-ойлап келгенде,
Күлерсің де жыларсың.

1940.

БУРАБАЙ ТОЛҚЫНДАРЫ

Баурында Оқжетпестің тұрдым жалғыз,
Көл жатты күле толқып, айтып аңыз.
Үстінде Бурабайдың жарқ-жүрк етіп,
Қайықпен келе жатты аққудай қыз.

Шақырдым, — қарындасым, кел бері, — деп,
Қайығын тосты маған қыз күлімдеп.
Кермеге ол отырып, мен ескекке,
Толқыта кеттік тартып, жел соқты үдеп.

Жел соқты бізді әдейі сынағандай,
Жығылды жапырыла толқын жардай.
Біресе жайындай боп жон көрсетіп,
Біресе бүктетіліп айдаһардай.

Көкала арландай боп абалайды,
Алды орап, соннан қуып, жағалайды.
Біресе ауға түскен шортандай боп,
Құйрықпен қайығымды сабалайды.

Сескеніп сыр берместен келем есіп,
Тәкаппар тентек толқын кетті егесіп.
Лап беріп ұмтылады қайығыма,
Шегініп тұрады да аз кеңесіп.

Ентелеп келеді де кер кетеді,
Біресе ойнаған боп тербетеді.
«Бойында өр қайраты бар ма екен» деп,
Сынамақ болад білем мені, тегі.

Толқыннан мен бе болар қорқынышты,
Толқыны өз жанымның одан күшті.
Толқытып тарта бердім әнге басып,
Бір мезет қыз көзіне көзім түсті.

Көзінен нәзік сұлу көрдім жанын,
Оның да көлдей көңлі толқығанын.
Қауіпті қара құйын желі соғып,
Қашырып бара жатыр беттің қанын.

Үрпиген балапандай қыз үрейлі,
Дөнгелек көзі көлдей мөлтілдейді.
Үстінде толқын жапқан кеудесінің
Қара шаш қара бұлттай желпілдейді.

— Ағажан, бұзылды ғой күн райы,
Ежелден белгілі ғой толқын жайы.
Қайталық, тіл алыңыз, әне алда
Толқынның ойнақтап жүр асау тайы.

Қайтпайтын әдетім бар алған беттен,
Қыз сөзін құп көрмедім сол себептен.
— Сескенбе, қарындасым, ән шырқай бер,
Бұдан да зор толқынды жарып өткем.

Даурығып әлденеге толқын шулап,
Көкала айғырлардай жатыр тулап.
Таң қалып бұл қызыққа қарағандай
Төбеде тұрды бұлттар будақ-будақ.

Бүйірін ескегіммен ірей тартып,
Толқынды алсам керек ашулантып.
Қасқырдай қамады кеп жан-жағымнан,
Жіберді қайығымды қалтылдатып.

Қорқаудай көк жал толқын жетті екпіндеп,
Белінен қайығымның секірді кеп.
Құп-қу боп қыз үрейі кетті қашып,
Көзінен шыға келді жас мөлтілдеп.

Сонда да сыр берместен тарта бердім,
Толқынның ойнағына мен де үйрендім.
Көлденең келгенінің белін шаншып,
Ескекпен, ентелесе, басқа пердім.

Айбары арыстандай бір долы бұлт
Ойнақтап көк төсіне шықты жалт-жұлт.
Гүрілдеп тұрды дағы шарт етті ол,
Жаңғыртты, болғандай-ақ аспан быт-шыт.

Су ішпек болғандай-ақ Бурабайдан,
Бұлт төніп созды мойын анаайдан.
Ту асау толқындарға мініп алып,
Ән шырқап Бурабайда салдық сайран.

1939.